

COL·LECCIÓ «IMAS»

Innovació i Metodologia en Afers Socials

Núm. 61. Novembre 2019

ISSN: 2659-5273

■ *Prestacions i ajudes econòmiques*

Noves realitats i perfils de situacions de risc d'exclusió del Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral i la Renda Mínima d'Inserció

Catalina Escanellas
Bruno Fernández

Secció de Prestacions
Direcció Insular d'Inclusió Social - IMAS

REVISTA ALIMARA de l'IMAS està subjecta a una llicència de
Reconeixement-NoComercial_SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative
Commons

Resum

L'article descriu els factors que han impulsat la reorganització i canvi en l'atenció de les situacions de vulnerabilitat i exclusió social del Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral (SEISL) de l'Àrea d'Inclusió Social de l'IMAS, fent referència a la complexitat dels diferents àmbits que intervenen en aquestes situacions de desigualtats socials. A més, s'analitza l'evolució del perfil de les persones i famílies ateses des de la coexistència de dues prestacions (Renda Social Garantida i Renda Mínima d'Inserció) molt similars com a mecanismes per garantir ingressos econòmics, però que es diferencien en quant a les prestacions i recursos tècnics associats.

En resum, si entenem que els processos d'exclusió socials afecten a moltes altres dimensions més enllà de la insuficiència d'ingressos econòmics, malgrat que sigui un factor cabdal, el SEISL, i en conseqüència la renda mínima d'inserció (RMI), ha d'intentar abordar les situacions de vulnerabilitat i exclusió des d'un acompanyament més ampli, personalitzat i en diferents nivells.

Paraules clau

Renda mínima d'inserció, acompanyament de processos d'inserció, exclusió social, servei especialitzat d'inserció social i laboral.

1. Introducció

Des de ja fa uns anys enrere, des de la Secció de Prestacions de l'àrea d'Inclusió de l'IMAS, des d'on es gestiona la prestació de la Renda Mínima d'inserció, d'ara endavant RMI, i els processos d'inserció que l'acompanyen; es va iniciar tot un procés d'adaptació per a poder respondre a l'evolució de la realitat social de les situacions de vulnerabilitat i de risc d'exclusió, així com també preveient el canvi que s'estimava es produiria amb l'entrada en vigor de la Renda Social Garantida¹⁴, d'ara endavant RESOGA.

La RESOGA, refereix a la seva exposició de motius, apartat V, "amb l'objectiu de revisar i adequar la normativa a les necessitats socials detectades sorgides arran de l'actual conjuntura socioeconòmica, en què els nous perfils de l'exclusió de les Illes Balears no

¹⁴ Llei 5/2016, de 13 d'abril de la Renda Social Garantida.

s'adapten al dispositiu bàsic de la RMI, que és el de la inserció laboral -ja que, cada vegada, aquestes persones es roben més allunyades dels mercat de treball-, es vol impulsar aquesta llei com un instrument de protecció social a la família i de lluita contra l'exclusió social".

En canvi, el decret regulador de la RMI¹⁵ exposa als articles 1 i 2 el seu objectiu i finalitat, explicitant que més enllà de ser una prestació econòmica dirigida a la cobertura de les despeses bàsiques per a la supervivència, a més defineix els plans d'inserció social i laboral, mecanisme en el qual s'integren els programes i activitats, l'objectiu dels qual és la inserció social i/o laboral de les persones destinatàries de la prestació econòmica.

La coexistència necessària d'aquestes dues prestacions per donar resposta a les noves realitats socials de les situacions de vulnerabilitat i risc d'exclusió de l'Illa de Mallorca, i partint de la concepció multidimensional de l'exclusió social; es fa patent la necessitat de l'adaptació de l'atenció, més enllà de la gestió de la RMI (Sastre i Fernández, 2016), que ofereix la Secció de Prestacions, actualment reorganitzada com al Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral (SEISL).

2. Factors que impulsen el replantejament de l'atenció des de la secció

Aquesta adaptació de l'atenció oferida pel SEISL es veu reforçada i impulsades per una sèrie de factors que es detallen a continuació i avaluats durant la implementació d'aquesta nova reorganització:

¹⁵ Decret 117/2001, de 28 de setembre, que regula la Renda Mínima d'Inserció.

2.1 Evolució del perfil: edat, sexe i tipus de nucli

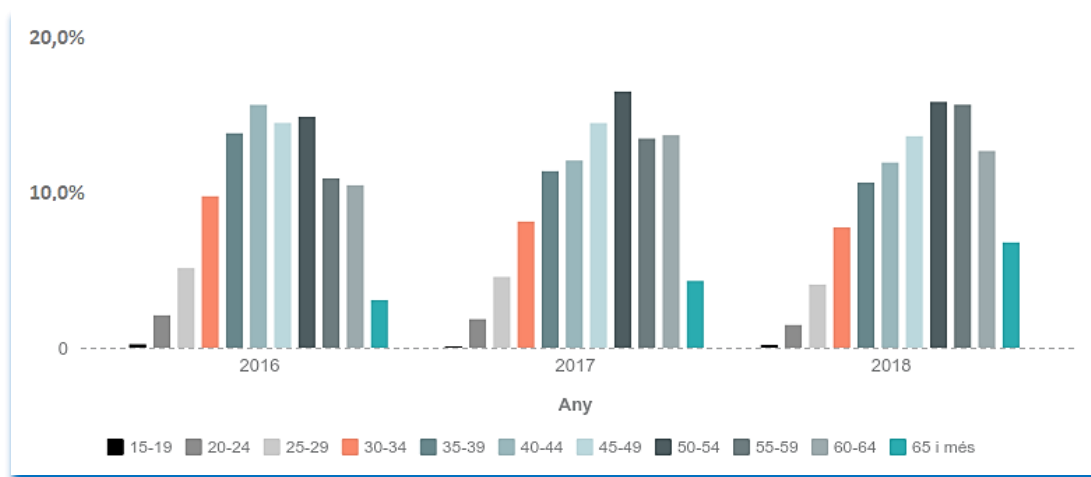
L'anàlisi de les dades de les memòries anuals publicades per l'IMAS reflecteixen una evolució en el perfil de les persones ateses que, encara que no s'ha pogut confirmar que sigui una conseqüència directe, sí que coincideix amb l'entrada en vigor de la RESOGA. Aquesta evolució del perfil s'ha estudiat des de l'edat, sexe i el tipus de nucli de les persones perceptores de la RMI.

Respecte de l'edat de les persones perceptores de la RMI: en aquest sentit, a l'any 2013, el grup més nombrós pertanyien al tram d'edat entre 35 i 39 anys, gairebé un 20%, en canvi, com teniu a la taula 1, als darrers tres anys (2016-2018) són els que pertanyen al tram de 50 i 54 anys. Aquesta dada s'ha interpretat que un dels efectes de la posada en marxa de la Renda Social Garantida, a l'any 2016, va ser el canvi significatiu en el tram d'edat de la població atesa per la RMI.

TAULA 1. *Evolució de l'edat de les persones perceptores de la RMI*

	2016	2017	2018
15-19	0,22%	0,10%	0,17%
20-24	2,08%	1,83%	1,46%
25-29	5,10%	4,54%	4,05%
30-34	9,71%	8,09%	7,71%
35-39	13,75%	11,32%	10,58%
40-44	15,57%	12,00%	11,87%
45-49	14,41%	14,40%	13,56%
50-54	14,81%	16,43%	15,76%
55-59	10,86%	13,41%	15,58%
60-64	10,42%	13,62%	12,61%
65 i més	3,06%	4,28%	6,75%

GRÀFICA 1. *Evolució de l'edat de les persones perceptores de la RMI*

Font: elaboració pròpia a partir de la Memòria anual IMAS

Cal destacar l'evolució del total de perceptors majors de 45 anys els tres darrers anys. D'un 53,56% de la població que pertanyia al tram de més de 45 anys a l'any 2016; al 64,26% de l'any 2018. Així doncs, sí s'entén l'envelliment de la població de la RMI, que ha augmentat un poc més del 10% del total de perceptores als tres darrers anys.

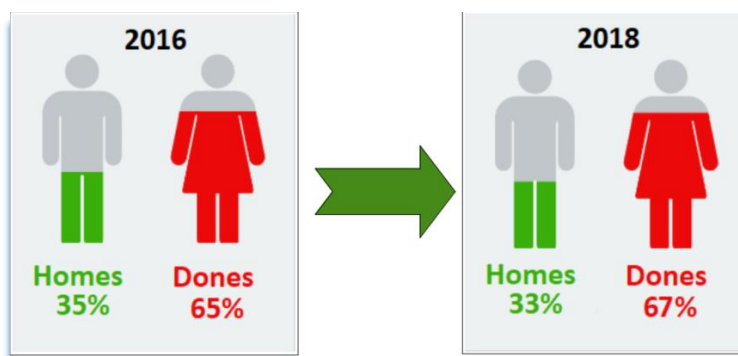
TAULA 2. *Evolució de la població perceptora de la RMI majors de 45 anys*

	2016	2017	2018
45-49	14,41%	14,40%	13,56%
50-54	14,81%	16,43%	15,76%
55-59	10,86%	13,41%	15,58%
60-64	10,42%	13,62%	12,61%
65 i més	3,06%	4,28%	6,75%
Total	53,56	62,14%	64,26%

Font: elaboració pròpia a partir de la Memòria anual IMAS

Respecte del sexe de la població perceptora de la RMI, no es detecta un gran canvi en la seva distribució en els tres darrers anys, però s'evidencia una tendència lleugera d'increment de la població femenina.

GRÀFICA 2. *Evolució de la distribució de les persones perceptores de la RMI per sexe*

Respecte del tipus del nucli familiar, com s'observa a la Taula 3, hi ha una tendència al canvi amb un increment significatiu de llars unipersonals i una reducció de nuclis familiars. Cal destacar que a l'any 2018, per primera vegada el nombre de titulars de la prestació supera el nombre de persones beneficiàries (altres membres del nucli que no són el titular i hi ha un vincle parentiu de parella o fills). Vegeu la Taula 4.

TAULA 3. *Evolució de la composició del nucli familiar*

	2016	2017	2018
1 beneficiari	38%	50%	56%
2 beneficiaris	22%	21%	19%
3 beneficiaris	17%	13%	13%
4 beneficiaris	13%	9%	7%
5 beneficiaris	6%	4%	3%
6 i més beneficiaris	4%	3%	2%

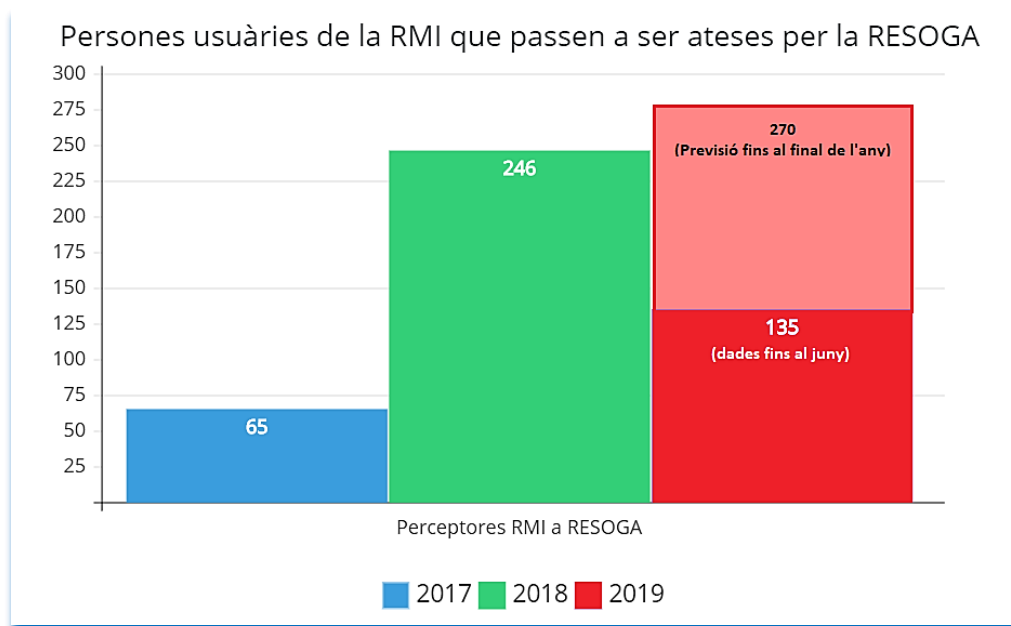
TAULA 4. *Evolució dels titulars i beneficiaris de la RMI*

Any	Titulars	Beneficiaris (no titulars)	Total
2016	2.254	3.174	5.428
2017	1.918	2.009	3.927
2018	1.777	1.605	3.382

2.2 L'entrada en vigor de la RESOGA: persones usuàries de la RMI que passen a ser ateses per la nova prestació

Des de l'entrada en vigor de la RESOGA s'observa a part dels canvis en el perfil abans esmentats (edat, sexe i tipus nucli), altres casos que passen d'una prestació a l'altre de forma directa; és a dir, al moment en què passen a ser atesos per la RESOGA són donats de baixa de la RMI. D'acord amb l'article 6,1 de la Llei 5/2016, com a prestacions econòmiques, la RMI i la RESOGA són incompatibles.

GRÀFICA 3. *Persones perceptores de la RMI que passen a ser ateses per RESOGA*

2.3 La necessitat de donar resposta a situacions de vulnerabilitat independentment de la situació econòmica

La possibilitat de fer que les persones i/o famílies en situació de vulnerabilitat i/o risc d'exclusió social puguin accedir a les prestacions tècniques (programes d'inserció social i laboral) que s'havien anat desenvolupant des de la Secció, fins al moment entorn a les persones ateses per la prestació econòmica, però que tal i com reconeix el decret

regulador de la RMI, van dirigits a la població en situació de risc d'exclusió independentment de si són perceptors o no de la prestació econòmica:

"Els programes d'inserció social tenen com a objectiu millorar les condicions de vida de la població en risc d'exclusió. Són programes que donen resposta a les necessitats socials bàsiques i estructuren els processos de treball social, individual i familiar (d'informació, assessorament, assistència a domicili, allotjament alternatiu, prevenció, promoció i cooperació social), que es desenvolupen des dels serveis socials, tant d'atenció primària, com de serveis específics."

Els programes d'inserció laboral tenen com a objectiu facilitar la inserció i la reinserció de les persones que s'ajusten als perfils establerts per accedir a la prestació econòmica, tot i que s'adrecen a les persones que es troben en situació d'exclusió social, independentment que la seva situació econòmica els permeti accedir a la prestació de la renda mínima d'inserció".¹⁶

TAULA 5. Percentatge de població atesa pel SEISL perceptora o no de la RMI

	2018	Percentatge
Població perceptora RMI	1.553	82%
Població no perceptora RMI	1.918	18%

3. El Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral

A partir d'aquest context descrit, s'ha anat treballant pel desenvolupament d'un canvi ja iniciat a l'any 2016 en l'organització, i el reforçament de la seva reestructuració com a SEISL, des d'on poder donar suport en els processos d'inserció de les persones i/o famílies en situació de vulnerabilitat, risc d'exclusió o d'exclusió.

La Llei de Serveis Socials¹⁷, des d'on s'ha treballat la reestructuració del Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral (SEISL), s'hi regula:

- Dintre de les competències dels consells insulars s'hi troben el "desenvolupar els serveis socials especialitzats" (art. 37).
- Es contemplen els serveis socials especialitzats per donar resposta a necessitats que requereixen una especialització tècnica o la disposició de recursos determinats. Estan dirigits a **col·lectius que requereixen atenció particularitzada**. A més es contempla que **s'organitzen en forma de xarxa sobre el territori**. En aquests serveis s'inclouen els equips tècnics de valoració que a més diagnostiquen

¹⁶ Article 18, Decret 117/2001, de 28 de setembre, que regula la renda mínima d'inserció.

¹⁷ Llei 4/2009, d'11 de juny, de serveis socials de les Illes Balears.

situacions de necessitat de difícil abordatge de part dels serveis socials comunitaris (art.17).

- En les funcions d'aquests serveis s'hi preveuen les actuacions preventives de situacions de risc, per determinar l'accés a prestacions econòmiques pròpies i aplicar mesures d'inserció social i laboral. I també s'hi inclouen alguns elements metodològics com la coordinació amb els serveis socials comunitaris, equips professionals d'altres sistemes de benestar socials, amb entitats associatives i les que actuen a l'àmbit de serveis socials especialitzats (art.18).

Serveis que es presten des del SEISL:

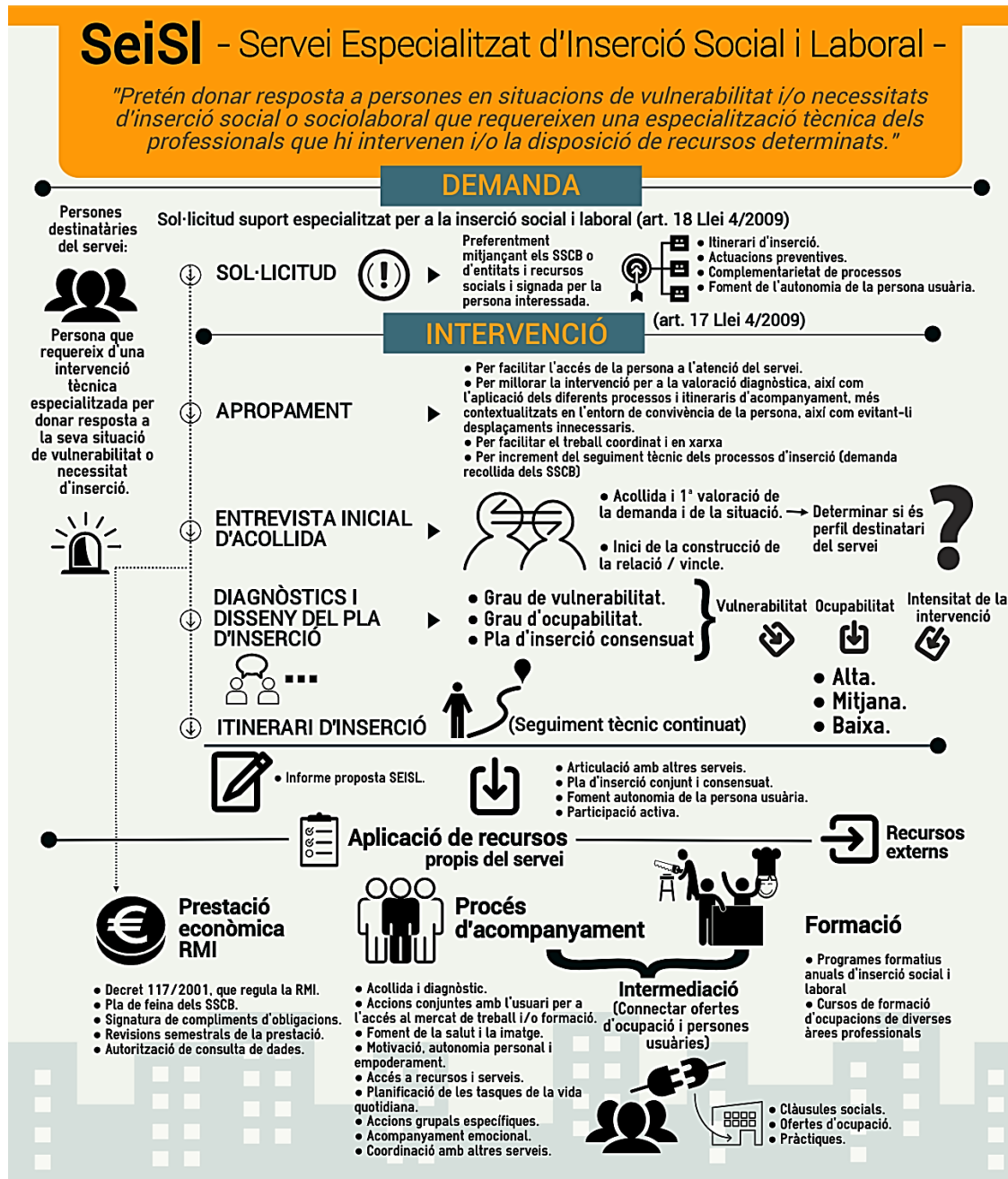
- . Renda Mínima d'Inserció.
- . Acompanyament a la inserció.
- . Formació i capacitat per a la inserció sociolaboral de col·lectius vulnerables.
- . Intermediació (servei associat les pràctiques formatives dels cursos de Formació propis, ofertes d'ocupació i clàusules socials)

A nivell metodològic, s'ha anat establint un procediment d'intervenció a partir d'un diagnòstic de vulnerabilitat i/o d'ocupabilitat realitzat per part de l'equip tècnic del SEISL: es dissenya l'itinerari d'inclusió personalitzat i consensuat amb la persona destinatària del servei, a partir del qual es configuren les actuacions que es porten a terme amb l'objectiu de generar un procés de canvi i millora de la situació social i/o sociolaboral amb la finalitat de facilitar el procés d'inserció (veure Gràfica 3. *Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral*).

Aquesta intervenció es du a terme fonamentalment en coordinació amb els serveis socials comunitaris bàsics i/o altres serveis que formin part del procés per tal de reforçar la xarxa de suport social.

Aquests itineraris es poden diferenciar segons els objectius marcats al moment de la valoració de la situació i que poden anar canviant al llarg del procés. Així es poden establir *itineraris d'inserció sociolaboral*, amb intervencions dirigides a la millora de les condicions d'accés al mercat laboral.

GRÀFICA 3. Servei Especialitzat d'Inserció Social i Laboral

En aquests itineraris s'ha de destacar el pes del Servei de formació i capacitació per a la inserció de col·lectius vulnerables, ofereix una programació formativa de cursos d'ocupacions (de 280 o 380 h) i programes formatius anuals (880 h) com a mecanisme de suport als processos d'inserció social i laboral. Des del servei, es du a terme una intervenció social especialitzada, en la qual s'inclou, entre altres actuacions, accions de formació per a l'adquisició de competències professionals i adquisició d'hàbits i habilitats socials, prelaborals i laborals per a la integració social i laboral de col·lectius en situació de vulnerabilitat o risc d'exclusió.

TAULA 6. Participants als cursos de formació del SEISL (1er semestre 2019)

ENTITATS CONTRACTADES	CURSOS DEL SEISL (Àrea d'Inclusió Social)	Homes	Dones	Total
PATRONAT OBRER	Lot 1 curs auxiliar de perruqueria (Palma)	12	5	17
CREU ROJA	Lot 4 curs de neteja de superfícies i mobiliaris en edificis i locals (Palma)	10	5	15
PA I MEL	Lot 10 curs operacions bàsiques de pisos en allotjament (Inca i Platja de Muro)	16	0	16
CREU ROJA	Lot 12 curs auxiliar de comerç (Manacor)	11	4	15
FUNDACIÓ PER A LA FORMACIÓ I LA RECERCA	Lot 17 Itinerari formatiu anual d'habilitats sociolaborals i d'activitats bàsiques de comerç (comerç i magatzem) (S'inclou el Programa PALMA 1)	37	20	57
AULA CULTURAL	Lot 18 Itinerari formatiu anual d'habilitats sociolaborals i d'operacions bàsiques de cuina (s'inclou ALBADA)	27	13	40
PA I MEL	Lot 19 Itinerari formatiu anual d'habilitats sociolaborals i d'ajudant de cuina/cambres. (S'inclou PREPARAT)	26	19	45
IRS	Lot 20 Itinerari formatiu anual d'habilitats sociolaborals i d'ajudant de restauració (S'inclou MES LLUNY)	31	16	47

A continuació es presenten alguns indicadors de resultats del primer semestre de l'any 2019:

- Atès que el nombre de places és limitat i que l'oferta formativa només contempla una sèrie de perfils d'ocupacions, només un 20% de les persones ateses pel servei han pogut participar en la formació del SEISL, quedant en altres sol·licituds en llista d'espera.
- Un 75% dels participants de la modalitat formativa de cursos d'ocupacions (280 o 380 hores) han fet pràctiques.
- Un 41,3% dels participants a formació són perceptores/beneficiaris de la RMI. Cal destacar que la nostra oferta formativa inclou la possibilitat de participar a les persones que han de regularitzar de la seva situació administratives i, també, menors de 25 anys. Aquests perfils no són destinataris de la RMI.

Per altra banda es poden establir *itineraris d'inserció social*, que des d'una metodologia d'acompanyament a la inserció, intenten abordar els factors de vulnerabilitat o risc social que poden conduir a la persona o família atesa a un procés d'exclusió social i treballar per a la contenció, la prevenció i l'orientació de les actuacions cap a la inserció social de la persona i/o família (facilitació de l'accés a recursos, motivació per a la participació activa, ...)

TAULA 7. Tipologia d'itinerari dissenyats de les persones entrevistades

Tipus d'itinerari dissenyats	2019 (Gener – setembre)	%
Itinerari sociolaborals	1331	70%
Itinerari socials	502	26%
Sense determinar	68	4%
Total de persones entrevistades	1901	100%

Font: Elaboració pròpia a partir de les consultes estadístiques de l'aplicació informàtica del SEISL

Per aquests itineraris, com hem esmentat abans, és fonamental el treballar en coordinació amb els recursos de l'entorn de la persona i/o família. Per a fomentar tant a la persona com als serveis del seu entorn proper, el SEISL està descentralitzat i actua en coordinació i amb la col·laboració dels Serveis Socials Comunitaris Bàsics (SSCB) l'apropament de l'atenció a les pròpies dependències dels serveis socials municipals corresponents, fent possible:

- Facilitar l'accés de la persona a l'atenció del servei.
- Poder millorar la intervenció per a la valoració diagnòstica, així com l'aplicació dels diferents processos i itineraris d'acompanyament, més contextualitzats en l'entorn de convivència de la persona, així com evitant-li desplaçaments innecessaris.
- Facilitar el treball coordinat i en xarxa
- Donar resposta a les necessitats recollides des dels SSCB tals com son l'increment del seguiment tècnic dels processos d'inserció, dels itineraris individualitzats i incrementar l'acompanyament en el procés d'inserció.

4. El reptes de futur del SEISL

Analitzant la informació i les dades exposades d'aquests darrers anys, les línies plantejades com a reptes de futurs del servei són:

- Millorar els instruments i eines diagnòstiques per tal de poder homogeneïtzar els indicadors de vulnerabilitat i d'exclusió.
- Continuar amb el treball per a la millora en la metodologia d'intervenció en processos d'acompanyament.
- Promoure la millora continua en l'anàlisi de les necessitats socials, dels factors de vulnerabilitat i d'exclusió social.
- Treballar per a l'adaptació dels recursos a les realitats de la ciutadania perquè vertaderament siguin un instrument vàlid per a la lluita contra l'exclusió social.

5. A mode de conclusió

Per una banda, un dels objectius de l'Estratègia Nacional de prevenció i lluita contra la pobresa i l'Exclusió social 2019-2023 és la millora de la qualitat de vida i el ple desenvolupament de les persones i famílies més vulnerables i atendre les necessitats derivades de les situacions d'exclusió social¹⁸.

D'altra banda, la situació que es reflecteix a l'informe sobre exclusió i desenvolupament social a les Illes Balears (Fundación FOESSA, 2019), on s'analitza el continu integració-exclusió des dels diferents eixos que el conformen (eix econòmic; eix polític i de ciutadania; eix social i relacional), ens mostra que a les Illes Balears hi ha un 21,5% de la població en situació d'exclusió, fent la referència a que aquesta exclusió social a les Illes té un caràcter manco econòmic que a la resta d'Espanya, amb l'augment destacable de l'exclusió vinculada a l'eix social-relacional.

Dit d'una altra manera: si entenem que els processos d'exclusió socials son molt més complexos que els de la pobresa i afecten a moltes altres dimensions més enllà de la dimensió purament econòmica (Raya i Caparrós, 2014); si analitzem l'elevat risc de cronificació d'aquestes situacions d'exclusió en el temps i les conseqüències que se'n deriven a tots els nivells (personals, de salut, relacionals, familiars, d'habitatge, ...) per mor de les greus dificultats que envolten a les persones en situacions de desigualtat

¹⁸ Objectiu contemplat a l'Estratègia Nacional de prevenció i lluita contra la pobresa i l'Exclusió social 2019-2023.

social per a poder arribar a una situació d'inclusió plena que permeti una participació i desenvolupament social integrals; podem concloure que:

La necessitat de promoure processos d'inserció que puguin donar cobertura a tots els eixos i dimensions que formen part de les situacions de vulnerabilitat i exclusió, ha de continuar sent una de les prioritats a tots els àmbits de les polítiques socials.

Referències bibliogràfiques

Decret 117/2001, de 28 de setembre, que regula la Renda Mínima d'Inserció. Recuperat de: <http://boib.caib.es/pdf/2001120/mp14803.pdf>

Estratègia Nacional de prevenció i lluita contra la pobresa i l'Exclusió social 2019-2023
Recuperat de:
https://www.mscbs.gob.es/ssi/familiasInfancia/inclusionSocial/inclusionSocialEspana/Estrategia_Prev_LuchaPobreza_19-23.pdf

Fundación FOESA (2019). *Informe sobre exclusión y desarrollo social en Baleares. Resultados de la encuesta sobre integración y necesidades sociales 2018*. Cáritas.

IMAS. (2016). Memòria anual. Recuperat de <http://www.imasmallorca.net/ca/imas/237>

IMAS. (2017). Memòria anual. Recuperat de <http://www.imasmallorca.net/ca/imas/237>

IMAS. (2018). Memòria anual. Recuperat de <http://www.imasmallorca.net/ca/imas/237>

Llei 4/2009, d'11 de juny, de serveis socials de les Illes Balears. Recuperat de <https://www.caib.es/sites/institutestudisautonomics/f/171143>

Raya Díez, E., i Caparrós Civera, N. (2014): Acompañamiento como metodología de Trabajo Social en tiempos de cólera. *Cuadernos de Trabajo Social*, 27(1): 81-91

Sastre, T., i Fernández, B. (2016). 15 anys de la Renda Mínima d'Inserció. *Revista d'Afers Socials*, núm. 7, pp. 71-80